

менеджменту в Україні можна констатувати, що на даному етапі уже створені деякі законодавчі й організаційно-правові передумови його впровадження.

Екоменеджмент в Україні повинен виконувати чотири основні функції. Це, насамперед:

- 1) прийняття і реалізація природоохоронного законодавства;
- 2) контроль за екологічною безпекою;
- 3) забезпечення проведення природоохоронних заходів;
- 4) досягнення погодженості дій державних і громадських органів.

З них найбільш розвинуті перші дві функції. Під них створена відповідна організаційна інфраструктура, до якої входять органи екологічної експертизи й екологічної інспекції. Менш розвинуті цільові функції забезпечення проведення природоохоронних заходів і узгодження дій державних і громадських органів, які є підґрунтям управлінської піраміди.

Необхідність трансформації цих функцій дуже актуальна, оскільки в Україні розпочалась радикальна економічна реформа, мета якої - перехід від командної планово-розподільної економіки до соціально-орієнтованої ринкової моделі. Однак, перш ніж говорити про перспективи розвитку екологічного менеджменту, необхідно розкрити змістовну суть самого поняття і його науково-теоретичні основи.

1.3 МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

1.3.1 Мета і завдання екологічного менеджменту як наукової дисципліни, її зв'язок з іншими дисциплінами

У класичному трактуванні, виходячи з загальноприйнятих визначень, під екологічним менеджментом можна розуміти складну міждисциплінарну науку, метою якої є пошук шляхів забезпечення конкурентоспроможних рішень, прийнятих у сфері управління природоохоронною діяльністю.

При цьому простежується прямий взаємозв'язок екоменеджменту з іншими суспільними науками. Екологічний менеджмент є мовби синтезом таких наук як екологія, економіка, право, управління. Найбільш тісний зв'язок екологічного менеджменту як інтеграційного наукового напрямку в методичному і категорійно-понятійному аспекті існує з економікою природокористування, що з'явилася декілька десятиріч тому як самостійне наукове відгалуження неокласичної економічної школи, яка намагається примирити економіку й екологію.

Основне завдання цієї наукової дисципліни – запропонувати інструментарій для порівняння витрат і вигод економічної діяльності з екологічними витратами і вигодами світової системи. Неокласична ж економічна теорія розглядає природу як зовнішній фактор (екстерналію) стосовно економічних процесів.

Потреба в цьому виникає тоді, коли в умовах диверсифікованого екологічного простору стає очевидною недостатня результативність уніфікованих механізмів регулювання стану навколишнього середовища. З метою реалізації зваженої екологічної політики варто забезпечити трансформацію природоохоронних функцій держави і перехід від адміністративно-командних до регулюючих, у зв'язку з чим необхідно озброїти підприємства й органи державного управління екологічно усвідомленою методологією, заснованою на принципах сталого розвитку. Таким чином, формування діючої системи екологічного менеджменту в умовах подолання фінансової нестабільності шляхом проведення інституціональних і структурних перетворень в Україні перетворюється на реальну необхідність, що й обумовлює, у кінцевому рахунку, методологію дослідження екологічного менеджменту.

Методологія в буквальному значенні є вчення про методи пізнання. При цьому існують дві основні концепції цього визначення: одна вважає «методологію» і «метод» синонімами, а отже, діалектичний метод єдиною

методологією всіх наук про природу, суспільство, людину; друга визначає методологію як систему, що реалізує три функції: створення нового знання, структурування цього знання у вигляді нових понять, категорій, законів, гіпотез, теоретичних ідей, теорій; організація нових знань у суспільній практичній діяльності. Саме другий підхід використовується в дослідженні теоретичних основ екологічного менеджменту.

Таким чином, мета дисципліни «Екологічний менеджмент» – одержання нових знань і практичних навичок з впровадження ефективних управлінських рішень, формування усвідомленого екологічного світогляду як необхідного атрибуту якісно нової ідеології управління природоохоронною діяльністю.

З огляду на те, що основними принципами методології є принципи єдності теорії і практики, визначеності, конкретності, об'єктивності, причинності, розвитку, історизму, вони стали базовими і при розробці методології екологічного менеджменту.

При цьому основним напрямком реалізації принципів методології є системний підхід, що виник як загальнонауковий метод на базі загальної теорії систем. У найбільш загальному трактуванні сутність системного підходу полягає в розгляді об'єкта дослідження і практичної діяльності в єдності його зовнішніх і внутрішніх зв'язків. Сьогодні, як відзначають фахівці, відсутня цілісна теорія екологічних систем. У загальноприйнятому розумінні системний підхід як нормативна методологія прийняття управлінських рішень означає процес підготовки і прийняття рішень на основі системного аналізу складових елементів будь-якої системи, які знаходяться у взаємозв'язку і взаємодії, а також факторів зовнішнього, у тому числі природного, впливу на ефективність взаємодії складових елементів системи як цілісного явища і впливу системи на навколишнє середовище вищих по ієрархії систем. Це ж можна віднести і до методології дослідження екологічного менеджменту.

Таким чином, під системою екологічного менеджменту можна розуміти *комплекс наукових підходів, принципів і методів, що сприяють прийняттю і реалізації конкурентоспроможних управлінських рішень.*

1.3.2 Системний підхід у дослідженні екологічного менеджменту

Формування методології системного підходу базується на використанні знань про системи: їхньої класифікації, загальних системних властивостей природи і видів їхнього поведіння. Основою методології системного підходу є системне бачення світу і системне мислення.

Цим вимогам повинна відповідати і структура системи екологічного менеджменту, яка є модифікацією традиційної моделі, але з якісно новим наповненням (рис. 1.3).

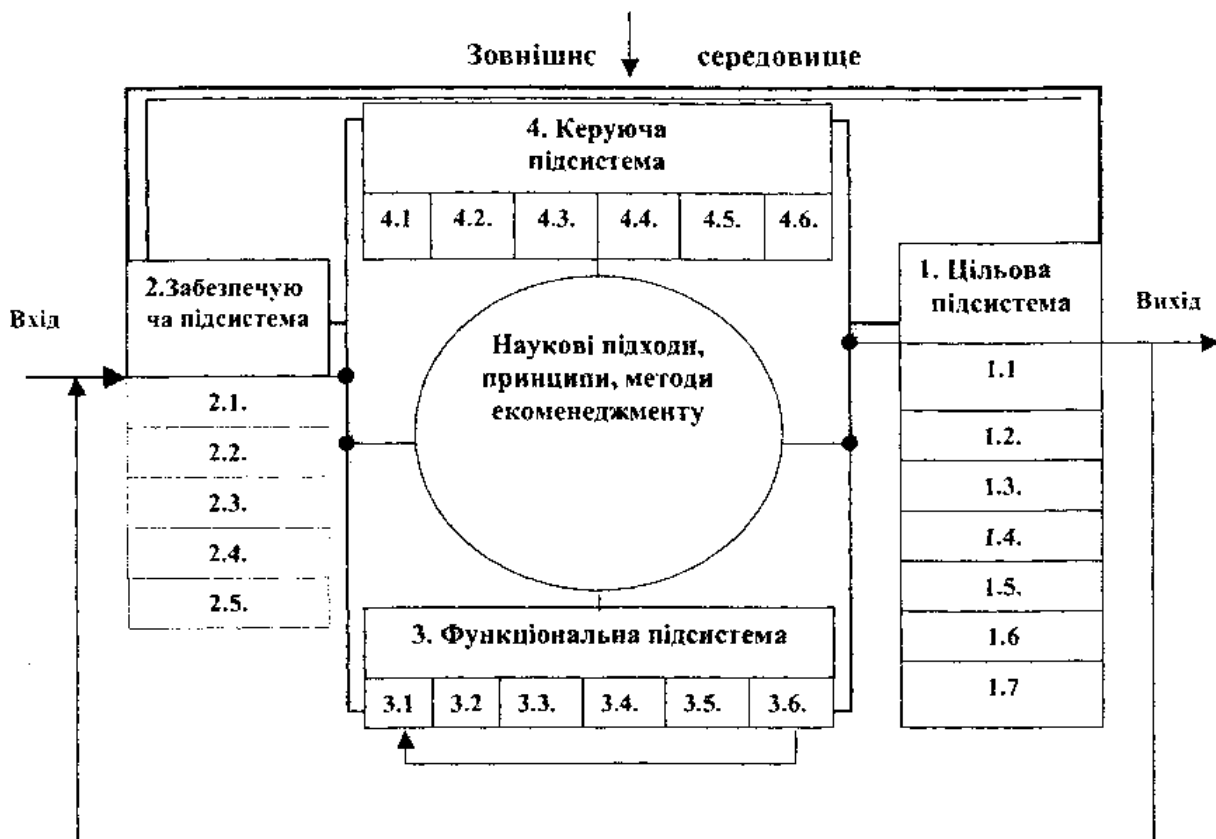

Рисунок 1.3 – Структура системи екологічного менеджменту

На рис. 1.3 позначені наступні складові підсистем: 1.1 – підвищення якості продукції по екологічним параметрам (згідно зі стандартом ISO 9000); 1.2 – розширення ринку збуту; 1.3 – вихід на світовий ринок; 1.4 – підвищення конкурентоспроможності збуту; 1.5 – організаційно-технічний розвиток; 1.6 – зниження витрат; 1.7 – соціальний розвиток і охорона навколишнього середовища; 2.1 – законодавчо-нормативне забезпечення; 2.2 – інформаційне забезпечення; 2.3 – науково-методичне забезпечення; 2.4 – ресурсне забезпечення; 2.5 – кадрове забезпечення; 3.1 – Мотивація; 3.2 – екологічний маркетинг; 3.3 – контроль; 3.4 – планування; 3.5 – організація процесів; 3.6 – регулювання; 4.1 – управління персоналом; 4.2 – екологічний аудит; 4.3 – розробка і реалізація управління; 4.4 – екологічний світогляд і психологія менеджменту; 4.5 – інструменти аналізу при прийнятті рішень; 4.6 – інструменти прогнозування при прийнятті рішень.

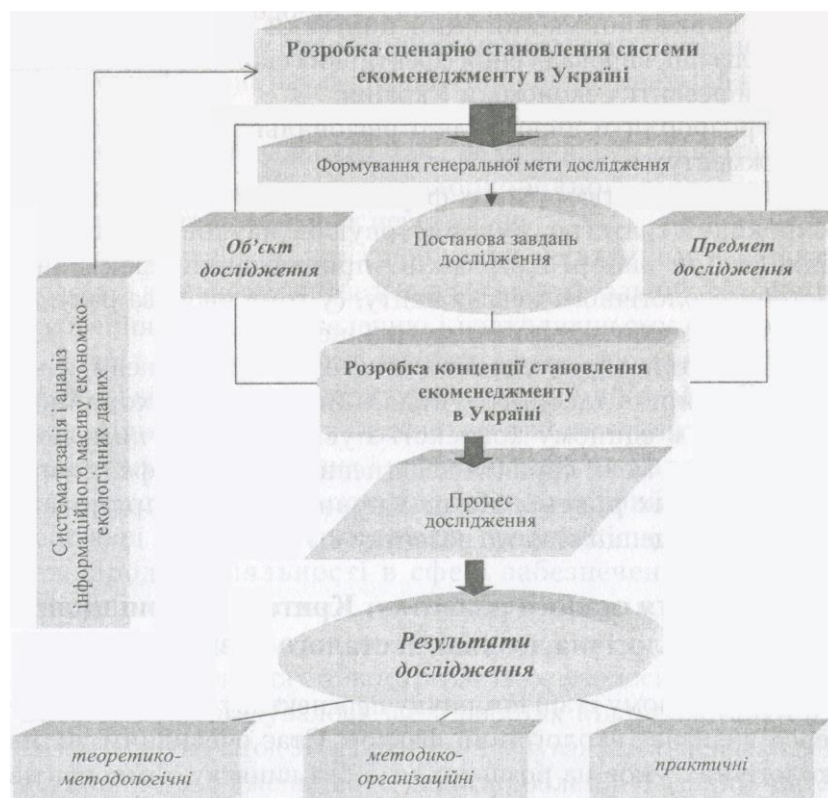

Рисунок 1.4 – Методологія дослідження проблеми становлення і розвитку екологічного менеджменту в Україні

Для досягнення зазначеної мети необхідно вирішити такі завдання:

- визначити понятійний апарат і концептуальні основи екологічного менеджменту;
- розробити наукову концепцію «імплементатії» економічних інструментів СЕМА у механізми трансформації ринкових перетворень;
- дослідити методологічні аспекти розвитку системи екологічного менеджменту в Україні з урахуванням різних факторів її формування, ефективності і значимості економічних регуляторів, що застосовуються;
- визначити екологічні імперативи розвитку економіки України на перехідному етапі становлення держави;
- розробити методологію формування механізму реалізації економічних регуляторів екологічного менеджменту на державному, регіональному і виробничому рівнях управління;
- визначити напрямок реалізації системи економічних важелів у моделях ринкових реформ;
- визначити пріоритетні напрямки реформування економічного механізму природокористування в контексті створення в Україні аналогу ефективної системи EMAS;
- розробити теоретичні і методичні основи формування стратегії і механізму реалізації моделі екологічного менеджменту в Україні.

За об'єкт дослідження доцільно обрати існуючий досвід природокористування в Україні і за рубежом з визначенням різних рівнів регіоналізації, а за предмет дослідження - теоретичні і методологічні основи становлення і розвитку якісно нової ідеології управління природоохоронною діяльністю в Україні - екологічного менеджменту - у контексті створення ефективних моделей ринкових реформ в Україні.

Впровадження ефективної системи екологічного менеджменту в умовах ринкових трансформацій в Україні дозволить:

- приймати обґрунтовані рішення щодо механізму реалізації виваженої екологічної політики на різних рівнях регіоналізації, впровадження ефективних екологоорієнтованих моделей розвитку економіки України;
- розробляти дієві моделі регіонального екологічного менеджменту;
- підприємствам різних форм власності відпрацьовувати покрокову стратегію, використовуючи науково-методичні підходи при виборі напрямків впровадження ефективної системи екологічного менеджменту, (у тому числі за рахунок ефективних економічних стимулів і інструментів).

Однак, тільки розгляд системи екологічного менеджменту як якісно нової ідеології управління природоохоронною діяльністю в єдиному контексті з усіма формуючими його підсистемами може сприяти досягненню і вибору ефективних управлінських рішень. На це і повинна бути спрямована розробка концепції сталого розвитку в Україні.

1.3.3 Поняття сталого розвитку. Критерії та принципи. Екологічна домінанта сталого розвитку

На сучасному етапі історичну перспективу людства насамперед визначає екологічний фактор. Стає очевидним вплив екологічних умов на розвиток усіх без винятку компонентів соціуму.

Саме це визначає необхідність розробки нової еколого-економічної концепції, розвиток і реалізація якої на практиці законодавчими і виконавчими структурами буде сприяти «екологізації» мислення і перегляду багатьох стереотипів у процесах прийняття еколого-орієнтованих рішень.

Враховуючи особливості сьогодення і тенденції глобалізації громадського життя, можна стверджувати, що потрібна ідеологія, яка б брала до уваги сучасні особливості переходу до ліберально-ринкової економіки і входження в міжнародні структури. Це ще раз підкреслює необхідність

комплексних кардинальних структурних зрушень в управлінській сфері, у тому числі в природо-ресурсній площині.

Таким чином, екологічний менеджмент - це не лише міждисциплінарна наука і практичний інструментарій регулювання економіко-екологічних відносин як на макрорівні (включаючи регіональний), так і на мікрорівні, а й якісно нова ідеологія управління природоохоронною діяльністю на сучасному етапі ринкових перетворень.

Слід зазначити, що запобігання негативним наслідкам людської діяльності і проведення попереджувальних заходів в для створення безпеки населенню і навколишньому середовищу сьогодні є одним із найважливіших завдань, що постають перед урядом і відповідними державними органами України. Стійкий економічний розвиток в останні два-три десятиліття потребує серйозних організаційних і управлінських витрат на зазначені цілі. Зростаючий транскордонний екологічний вплив і інші негативні наслідки свідчать також про необхідність посилення міжнародної діяльності в сфері забезпечення безпеки і створення погоджених глобальних заходів у напрямках реалізації принципів сталого розвитку.

Між тим поняття стійкого розвитку є вже досить усталеним. Вперше воно згадувалося ще в роботах Мальтуса (1978 р.). Разом з тим початок 90-х років ознаменувався інтенсифікацією наукових досліджень щодо даної проблеми. У даний час за участю вчених розроблена Концепція сталого розвитку України, що схвалена Верховною Радою України. Про актуальність даної проблеми свідчить той факт, що ще в 1998 р. при Кабінеті Міністрів України відповідною постановою була створена Національна комісія сталого розвитку України, а до її складу увійшли відомі вчені. Наукові основи національної стратегії переходу України на принципи сталого розвитку ґрунтуються на властивих державі геополітичних, географічних, демографічних, соціально-економічних і екологічних особливостях. Основними цілями сталого розвитку є:

- *економічне зростання* - формування соціально-орієнтованої ринкової економіки, забезпечення можливостей, мотивацій та гарантій праці громадян, якості життя, раціонального споживання матеріальних ресурсів;

- *охорона навколишнього середовища* - створення громадянам умов для життя в якісному природному середовищі з чистим повітрям, землею, водою, захист і відновлення біорізноманіття, реалізація екологічного імператива розвитку виробництва;

- *соціальна справедливість* - забезпечення гарантій рівності громадян перед законом, забезпечення рівних можливостей для досягнення матеріального, екологічного і соціального благополуччя;

- *раціональне використання природних ресурсів* - створення системи гарантій раціонального використання природних ресурсів на основі дотримання національних інтересів країни і їхнього збереження для майбутніх поколінь;

- *стабілізація чисельності населення* - формування державної політики з метою збільшення тривалості життя і стабілізації чисельності населення, надання всебічної підтримки молодим родинам, охорона материнства і дитинства;

- *освіта* - забезпечення гарантій доступності для одержання екологічної освіти громадян, збереження інтелектуального потенціалу країни;

- *міжнародне співробітництво* - активне співробітництво з усіма країнами і міжнародними організаціями з метою раціонального використання екосистем, забезпечення сприятливого і безпечного майбутнього.

Реалізація цілей сталого розвитку забезпечується через:

- структурну перебудову народного господарства;
- гарантування національної безпеки держави, включаючи соціальну, економічну й екологічну безпеку;
- підвищення рівня організації процесу природокористування з урахуванням місцевих природно-кліматичних умов і природно-ресурсного потенціалу територій;

- паритетність використання природних ресурсів для нинішніх і майбутніх поколінь;
- формування еколого-економічного мислення, адекватного процесам суспільних трансформацій.

Сталий розвиток - це процес гармонізації продуктивних сил, забезпечення задоволення необхідних потреб усіх членів суспільства за умов збереження і поетапного відновлення цілісності природного середовища, створення можливостей для рівноваги між його потенціалом і потребами людей усіх поколінь.

Концепція сталого розвитку виходить переважно з двох підходів: ресурсного (виявлення гранично допустимого, тобто граничного вилучення з біосфери продукції фотосинтезу) і біологічного (виявлення здібностей біосфери розширено відтворювати продукцію фотосинтезу).

Ця концепція відбиває розуміння тісного взаємозв'язку екологічних, економічних і соціальних проблем людства і того факту, що вони можуть бути вирішені тільки комплексно, за умови тісного співробітництва і координації зусиль усіх країн світу. З формальної точки зору сталий розвиток прийнято розглядати як гармонічний розвиток трьох структурних підсистем: соціуму, економіки та екології, де економіка і екологія, чи енвайронментальна економіка є базисом сталого розвитку, а соціальна підсистема - його надбудовою, згідно з першим пунктом Ріо-декларації.

Основою сталого розвитку є паритетність відносин у триаді людина - господарство - природа, що забезпечує перехід до такого способу взаємодії природи і суспільства, який характеризується як епоха ноосфери.

Ключовими принципами сталого розвитку є:

- ◆ принцип обережності: збереження сучасного стану навколишнього середовища як перешкоди безповоротним чи небезпечним змінам;
- ◆ принцип «передбачати і запобігати»: більш дешевий, менш ризикований підхід, ніж ліквідація збитків навколишньому середовищу;

◆ принцип балансу між ресурсами і забрудненням: використання ресурсів у рамках масштабів регенеративної здатності екосистем; контроль над обсягом надходжень забруднень і відходів у рамках асиміляційного потенціалу екосистем;

◆ принцип збереження природного багатства на нинішньому рівні: недопущення чи зменшення втрат природно-ресурсного потенціалу;

◆ принцип «забруднювач платить»: повна вартість екологічного збитку повинна бути компенсована користувачем (споживачем).

Реалізація цих принципів дозволить забезпечити:

- гармонізацію співіснування людини і природи;
- реалізацію права на справедливе задоволення потреб і рівність можливостей розвитку нинішнього і майбутнього поколінь;
- невід’ємність захисту навколишнього природного середовища в процесі розвитку суспільства.

Таким чином, сталий розвиток узагальнює в собі процес виживання і відновлення генофонду нації, активізацію ролі кожної окремої людини в суспільстві, забезпечення його прав, збереження природного середовища, формування умов для відновлення біосфери і її локальних екосистем, орієнтацію на зниження рівня антропогенного впливу на навколишнє середовище і гармонізацію розвитку людини і природи.

Разом з тим, непогодженість темпів економічного розвитку і вимог екологічної безпеки, домінування природомістких галузей, висока питома вага ресурсо- і енергомістких застарілих технологій, сировинна орієнтація експорту, мілітаризація виробництва, відсутність гуманістичних цінностей серед пріоритетів розвитку, а також недостатній рівень екологічної культури і споживання ведуть до поглиблення кризових явищ в економіці, погіршення стану навколишнього природного середовища, що створює реальну загрозу для життя і діяльності нинішніх і майбутніх поколінь.

Україна може забезпечити сталий розвиток винятково шляхом ефективного використання усіх видів ресурсів, структурно-технологічної реструктуризації виробництва, використання творчого потенціалу всіх членів суспільства для розвитку і процвітання держави.

Ідея сталого розвитку стосується не лише сучасності: вона адресована як поколінням, що живуть зараз, так і майбутнім. Це ідеологія рівноправності всіх поколінь і всіх людей кожного покоління, справедливості в просторі і в часі, ефективного використання потенційних можливостей, збалансованості суспільного розвитку і збереження природи.

До складу цільових параметрів сталого розвитку необхідно включати характеристики стану навколишнього середовища, екосистем і природоохоронних територій. їм належать показники: якості атмосфери, вод, територій, що знаходяться в природному і зміненому стані, кількості біологічних видів, що знаходяться під загрозою зникнення і т.д.

Разом з тим, існуюча в Україні система показників стану навколишнього середовища, за оцінками фахівців, не відповідає сучасним вимогам формування системи сталого розвитку України, які базуються на принципах міжнародної Конференції ООН з питань навколишнього середовища і розвитку. Актуальним стає впровадження інтегрованих показників сталого розвитку, що створило б можливість узгоджено розглянути проблеми стану середовища і соціально-економічного прогресу держави в контексті реалізації основних завдань сталого розвитку України. На даному етапі міжнародне співтовариство розглядає показники стану навколишнього середовища як комплексний інструментарій для виміру і репрезентації еколого-економічних тенденцій в країні. Виходячи з цих позицій, можна виділити три основні типи показників:

- показники сучасного екологічного стану, що визначають діючі екологічні параметри;
- показники впливу чи тиску, що відбивають антропогенний вплив на навколишнє середовище;

- показники, що регулюють вплив на навколишнє середовище і за допомогою яких можна визначити, як різні агенти реагують на специфічний вплив.

Таким чином, основні завдання сталого розвитку полягають у:

- ◆ забезпеченні динамічного соціально-економічного зростання;
- ◆ збереженні навколишнього природного середовища;
- ◆ раціональному використанні природно-ресурсного потенціалу з метою задоволення потреб нинішнього і майбутнього поколінь через побудову високоефективної економічної системи, що стимулює продуктивність, науково-технічний прогрес, соціальну спрямованість.

Вирішення основного завдання передбачає:

- забезпечення сталого розвитку регіонів і поселень;
- макроекономічні перетворення і державний протекціонізм;
- формування економічно орієнтованої політики держави;
- забезпечення духовного, фізичного розвитку людини і його соціальних гарантій;
- міжнародне співробітництво.

Таким чином, забезпечення виходу України з економічної кризи, продовження курсу реформ і досягнення економічного зростання можливо лише за умови удосконалення системи державного регулювання, проведення змістовних і послідовних структурних перетворень, у тому числі і в природоресурсній сфері.

1.3.4 Концепція становлення екологічного менеджменту в Україні

Концепція це - система поглядів, те або інше розуміння явищ, процесів, єдиний визначаючий сенс.

Нині, як правильно констатують вчені, система управління в природоохоронній сфері повинна зазнати радикальних перетворень разом з іншими відносинами в суспільстві. Їхня необхідність обумовлена зміною пріоритетів, тим, що ідеологія, яка лежить в основі адміністративно-командної системи, зайшла в очевидну суперечність з вимогами розвитку продуктивних сил і життєзабезпечуючими нормами прав людини.

Як справедливо відзначають вітчизняні провідні економісти-екологи, у даний час Україні вкрай необхідна еколого-економічна модель ринкових реформ. Тільки на цій основі можна досягти збалансування в напрямку оптимізації взаємин людини з природою. Слід зазначити, що ще, використовуючи парадигми Адама Сміта, неокласичні економісти вважали, що основний напрямок суспільних інтересів - зміна стилю життя, а, отже, і відносин до споживання ресурсів, забруднення середовища, що генерується вільним ринком.

Перебороти глобальну екологічну кризу окремими діями неможливо, тому необхідна консолідація зусиль, спрямована на трансформацію екологічної свідомості громадян. Однак, це може відбутися лише в тому випадку, якщо буде існувати визначена ідеологічна домінанта сталого розвитку України - якісно нова ідеологія управління природоохоронною діяльністю, побудована на фундаменті пріоритету природних національних цінностей з урахуванням стратегії загальнодержавних завдань.

Ідеологія (ідея від грец. *logos*) - система уявлень, понять, виражена в різних формах суспільної свідомості (політиці, моралі, науці, мистецтві, релігії). Ідеологія визначається в кінцевому рахунку умовами матеріального життя суспільства, є відображенням у свідомості суспільного буття і, у свою чергу, активно впливає на розвиток суспільства. Така домінанта формує суспільну екологічну свідомість громадян і головні орієнтири в розвитку держави.

Для того щоб здійснювати економічне зростання, необхідно мати адекватну цьому систему екологічного управління і відповідну світоглядну основу (культуру), що були б здатні забезпечувати продуктивність, ефективність, динамічність.

Кожне суспільство, що хоче називатися цивілізованим, повинне мати визначені параметри: широку демократію, стійку економіку, надійний соціальний захист, освіту, науку, охорону здоров'я, безпечну екологію, і - як результат, тривалість і рівень життя людей, високий ВВП у розрахунку на душу населення, тобто те, що формує культуру й ідеологію.

Загально визнано, що національна ідеологія є згустком системи політичних, правових, економічних, екологічних, етичних, художніх і філософських поглядів, які мають властивість відображати зміни під впливом об'єктивних і суб'єктивних факторів. Переходячи до екологічної домінанти, можна стверджувати, що зміна ідеології в сфері управління природокористуванням викликана зростаючими потребами суспільства в екологічно безпечному і чистому навколишньому природному середовищі. При цьому створення належних структурних умов для переходу суспільства на принципи екологобезпечного розвитку є визначальним чинником його розвитку.

Стратегічна мета розвитку України повинна полягати в перетворенні її природно-ресурсного потенціалу на головну опору економічного зростання, у правильному осмисленні суті сталого розвитку (*Sustainable Development*) з позиції світового співтовариства. Це потребує не тільки підвищення теоретичного рівня досліджень, але і збільшення їхньої практичної результативності на базі осмислення нових концептуальних підходів щодо вибору ефективних управлінських рішень.

Через це, екологічний менеджмент можна розглядати як якісно нову ідеологію управління природоохоронною діяльністю в ринкових умовах, в основу якої варто покласти такі **принципи**:

- пріоритетність ідеї сталого розвитку в контексті економічної й екологічної безпеки країни і її регіонів;
- системність і комплексність у здійсненні стратегії розвитку системи екологічного менеджменту як якісно нової ідеології управління;
- послідовність і цілеспрямованість, які забезпечуються розробкою покрокової стратегії розвитку СЕМА і конкретного організаційно-економічного механізму на кожному етапі її становлення;
- послідовність у розвитку системи екологічного менеджменту, що відбивається через призму духовних екологічних цінностей, систему екологічної освіти та виховання, культурної спадщини.

Головна мета - зниження державного вливу на механізми управління природокористування шляхом:

- розробки на різних рівнях ієрархії стимулів до здійснення усвідомленого ефективного регулювання природоохоронною діяльністю;
- формування концептуально-методичної бази і сценарію розвитку СЕМА в Україні з урахуванням позитивного досвіду, накопиченого за рубежом. Тільки реформування існуючої практики управління природоохоронною діяльністю і переорієнтація на екологічні імперативи розвитку в процесі поступального зростання України дозволять досягти відчутних економічних і соціальних результатів як на макро-, так і на мікрорівнях.

Екологічний імператив (у загальноприйнятому трактуванні) - ясне розуміння екологічних проблем і переконаність в особистій відповідальності кожного за стан і майбутнє біосфери, а також людства як її частини. Складовою частиною екологічного імператива є визнання необхідності стійкого розвитку.

У цьому зв'язку доцільно вивчити прогресивний зарубіжний досвід екологічного менеджменту (у тому числі і стосовно місцевого оподаткування і фондування екологічних програм; стійкого розвитку ринку екологічних послуг, екологічної сертифікації, ліцензування, екологічного страхування,

екологічного аудиту; формування публік-рілейшнз у даному контексті) і спробувати розробити сценарій його інтеграції в моделі екологічно-орієнтованих ринкових трансформацій в Україні.

Для налагодження ефективної системи екологічного менеджменту (на різних рівнях) необхідно здійснити:

а) адміністративну реформу, включаючи реформування законодавчої та нормативної бази;

б) трансформацію інвестиційної діяльності з урахуванням екологічного фактора;

в) удосконалення організаційно-економічного механізму становлення системи екологічного менеджменту (СЕМ) в Україні.

Очікувані результати від становлення системи екологічного менеджменту як якісно нової ідеології управління природоохоронною діяльністю в Україні виявляться в:

- створенні гнучкої та ефективної системи втручання держави в механізми формування екологічної політики на різних рівнях управління;

- зменшенні державних витрат на здійснення природоохоронної політики і утримання адміністративного апарату управління природоохоронною діяльністю;

- зниженні еколого-економічних втрат у державному секторі економіки;

- підвищенні дохідної частини бюджету за рахунок ресурсних надходжень, програм;

- підвищенні конкурентоспроможності вітчизняних товаровиробників на світових і регіональних ринках;

- в зростанні числа підприємств, основною діяльністю яких є екологічне підприємництво і екобізнес, поліпшенні умов для залучення екоінвестицій, у т.ч. із країн далекого зарубіжжя;

- підвищенні ділової активності, фінансового іміджу і стабільності підприємств;

- досягненні високого рівня екологічної свідомості громадян.

Етапи і послідовність здійснення заходів для становлення системи екологічного менеджменту в Україні залежить від ступеня зрілості законодавчо-нормативної та організаційно-економічної бази, а також рівня розвитку екологічного світогляду суспільства.

Існуюча практика за рубежом свідчить, що розвиток екологічного менеджменту у своєму становленні проходить 3 етапи:

1. Здійснення локальної тактики «гасіння пожеж» - керівництво компанії згадує про екологію тільки у випадку аварійних ситуацій, що погрожують серйозними економічними наслідками.

2. Створення системи екологічного моніторингу на підприємстві з метою відповідності загальноприйнятим природоохоронним нормам і правилам.

3. Розробка загальнокорпоративної стратегії з визначальним значенням екологічних факторів. При цьому компанія прагне досягнення переваги над конкурентами в значній мірі за рахунок перевищення екологічних стандартів і норм. За оцінками експертів, уданий час третього етапу досягли не більш як 15% провідних компаній Європи і Північної Америки.

Аналізуючи зарубіжний досвід країн, можна припустити, щонайменше, наявність 3-х етапів розвитку СЕМА в Україні:

1-й - зміна ідеології формування природоохоронного законодавства на базі розробки науково обґрунтованої еколого-правової концепції регулювання природокористування й охорони навколишнього середовища з урахуванням впровадження ринкових регуляторів і стимулів; проведення інституціональних трансформацій у екополітиці;

2-й - створення єдиної еколого-цілеспрямованої системи управління і правового регулювання всієї екологічної діяльності суспільства на базі розробки багатofакторних еколого-економіко-соціологічних моделей, реформування нового мислення, нових цінностей і світоглядних пріоритетів;

3-й - зміна суспільної психології шляхом заміни споживчої орієнтації на екологізовану у відношенні природокористування і природи.

Визначальним фактором становлення і розвитку діючої системи екологічного менеджменту в Україні є формування законодавчо-нормативних основ зваженої екологічної політики держави.

1.4 ЗАКОНОДАВЧО-РЕГУЛЮЮЧА БАЗА ЕКОЛОГІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

1.4.1 Законодавчий моніторинг у сфері екологічного менеджменту

Законодавчо-правова основа системи екоменеджменту в Україні визначається, формується і регламентується Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища», прийнятий ще в 1991 році, доповненнями до нього 1998 року, а також іншими законодавчо-правовими актами, які повинні закріпити пріоритет охорони природи і здоров'я нації над іншими видами діяльності, сформулювати принципи і встановити єдині правила і порядок ведення господарської діяльності, насамперед, за допомогою економічних методів управління. Це потребує адекватного введення відповідних змін і доповнень в законодавство, що пов'язане з використанням природних ресурсів (закони про державне підприємство, про власність, про конверсію та інше).

Крім того, в цей час першочерговими завданнями в сфері екологічного законодавства є:

- прийняття нових (невідкладних) законодавчих актів, а саме: законів України про зони надзвичайних екологічних ситуацій, екологічне страхування, екологічну освіту;